

Az álomgyártást be kell fejezni Vagy
Senki nem mer szembenézni a realitással

Hogyan jellemezné, milyen állapotban van, mi zajlik ma a magyar gazdaságban: válság, válságból való kilábalás, devizaválság, árfolyamválság, esetleg bizalmi válság ?

A rövid válaszom az, hogy a helyzet jó, bővebben kifejtve az, hogy nem jó. Messziről nézve a fundamentumokat, struktúrákat, a magyar gazdaság alapvetően egészségesnek látszik. Végbement egy szerkezeti változás, a kivitel 60 százaléka gépipari termék, kétszer annyi, mint Spanyolország, Görögország esetében. Mind pénzügyeink, mind külkereskedelmünk tekintetében beépültünk az Európai Unió rendszerébe. Tulajdoni viszonyaink a globalizációs folyamatot tükrözik: a külföldi tulajdon aránya 40 százalék. Az állam nem nagyon tud újraelosztani, tehát ez egy növekedésre ítélt, egészséges gazdaság.

Közelebbről szemügyre véve azonban szembetűnnek a bajok: elsősorban az államháztartás túlméretezettsége és állapota, az újraelosztás jellege, és az ebből adódó hiány mértéke és finanszírozhatatlansága. Mindez a valuta meggyengüléséhez vezet, és általában a gazdaságpolitika bizalomvesztéséhez, ilyenkor a kis, nyitott gazdaságú országokban a valuta árfolyama mindenféle irányban kileng, függetlenül attól, hogy mi történik a reálgazdaságban.

Amíg nem volt konvertibilis a forint, illetve a magyar állampapírokat nem vették a külföldi befektetők, addig a gazdaságirányításnak illetve a Magyar Nemzeti Banknak ilyen jellegű spekulációval nem kellett szembenéznie.

Most szembesülünk azzal, hogy átléptünk egy másik világba, a „kőkorszakból” az „újkorba”. Most már nem tehetünk meg bármit, mint azelőtt, amikor a gazdaság irányítói azt mondták, hogy legfeljebb majd Fekete János felvesz még egymilliárd dollár kölcsönt, „írja a többihez fiam” alapon. Most a piac mindenre reagál, és a forint árfolyama azonnal tízmillió embert érint, például amikor külföldre utazik, vagy importból származó árut, mondjuk gyógyszert vásárol. Vagyis a forint árfolyama mindenki ügyévé vált, ezért a politika azzal szembesül, hogy ami eddig működött, az nem működik tovább. Már nem elég álmokat gyártani, hiszen ezek a főképp pénzügyi, kisebb mértékben az úgynevezett reálgazdaság alakulását is tükröző folyamatok az emberek mindennapjaira hatnak. Nekik pedig ellentmondásos elvárásaik vannak: továbbra is szívesen hallgatják a meséket a bölcsőtől a sírig járó ingyenesen juttatásokról, ám - tapasztalva a piac reakcióját, az árfolyamok és a kamatok ugrálását - megtakarítói, beruházói minőségükben, például lakásépítőként, külföldre utaztukban, esetleg külföldieket fogadva, a bőrükön érzik az álomgyártás következményeit.

Magyarországon még ma is sokan úgy gondolják, az államnak kötelessége gondoskodni róluk, minden polgára számára biztosítani az ingyenes oktatást és egészségügyet. Közben a nálunk jóval gazdagabb országokban is foszladozóban van a jóléti rendszer. Németországban 2004-ben például megtörtént, amire korábban nem volt példa: nem emelték a nyugdíjakat, szociális megszorításokat vezettek be, és ezt az ellenzék is kénytelen volt tudomásul venni. Vajon ha nálunk ilyen döntésre szánná el magát a kormány, mit tenne az ellenzék? Nem kellene végre nekünk is az álmok világából leszállnunk a földre?

Ezt a folyamatot Amerikában „hard landing, soft landing” kifejezéssel írják le. Le kell szállni, de nem mindegy, milyen módon ér földet a repülőgép. Ami pedig a magyar ellenzékot illeti: nyilván ugyanúgy reagálna erre, ahogyan a német, balról próbálna előzni, ahogyan a CDU és a CSU is tette a Schröder-kormány első ciklusában. Amikor ez a taktikája nem járt

sikerrel, és nem kapott elég szavazatot, hiszen kiderült, hogy a baloldali értékek képviselője mégiscsak inkább a baloldal, akkor mindenki visszatért a saját szerepéhez. Ráadásul ott mindkét oldal tudta azt is, hogy „egy csónakban eveznek”, aki kormányra akar kerülni, az nem folytathatja a „minél rosszabb, annál jobb” politikát, mert később talán éppen neki kell eltakarítania a romokat. Ennek tudatában vállalkozott rá Schröder, hogy saját pártja ellenében - meg persze az Európai Unió és a piac nyomásának engedve - elindítson egy reformot. Angela Merkel, az ellenzék vezére pedig - saját pártja radikálisainak ellenében – részben támogatta őt ebben. Az eredmény: született valami Németországban, ami hosszabb távon javítja a német társadalom, a német gazdaság finanszírozhatóságát. Igaz ennek a döntésnek egyik mellékterméke, hogy nem emelik a nyugdíjakat, egy olyan országban, ahol a gazdaság teljesítménye évek óta nem nő. Tehát közelítik az elosztást a realitásokhoz.

Nálunk nőtt ugyan a gazdaság teljesítménye, viszont ezt jóval meghaladó mértékben áramlott ki jövedelem, nyugdíj is. A közszféra ötven százalékos béremelése közismert. Most első lépésben takarékosági csomagot hirdetett meg a kormány, ami azonban csak tüneti kezelést jelent. Vajon a gazdaság állapota nem kívánna-e nálunk is a németországihoz hasonló radikális reformokat?

Az imént már beszéltünk róla, hogy a gazdaság helyzete alapján véve jó. Ilyenkor pedig „a győztes csapaton ne változtass” elv szokott érvényesülni. Ráadásul a magyar közéletben érthetetlenül rövid távúvá vált a politikai szereplők perspektívája, ezért nem törődnek azzal, mi lesz tíz perc múlva, mi lesz a következő félévben, hiszen az „még messze van”. Ezért tartok attól, hogy ez a viszonylag jó helyzet nem kényszeríti ki a reformokat. A majdnem három százalékos gazdasági növekedés látszólag jó teljesítmény, megfelel a magyar gazdaság hosszú távú növekedési potenciáljának, bár ennél az Európai Unió miatt lehetne picit gyorsabb, de csak picit. Ezt a logikát erősíti látszólag a külső környezet is, az 1 százalékos dollárkamata, mert ebben eladósodni nem látszik veszélyesnek.

Tegyük hozzá, hogy az euró kamata sem sokkal nagyobb. Ezért nem érzi a veszélyt a kormány?

Mivel mind a dollár, mind a jen kamata minimális, a pénz nagyon olcsó, tehát most úgy látszik, hogy - legalábbis rövid távra - büntetlenül lehet adósságot csinálnunk. A kölcsönöket azonban majd erősödő valutákban, szigorodó viszonyok mellett kell visszafizetnünk, ez komoly többleteljesítményt kíván. Vagyis most kellene megalapoznunk a következő időszakot, tudomásul véve, hogy a magyar gazdaság növekedésének lassulása csak részben következik a világgazdasági helyzetből, sokkal inkább a magyar gazdaság növekedési energiáinak kifulladásából. És most kellene lépünk ahhoz, hogy megmaradjunk ezen a három százalékos pályán ...

...és hogy később lehessen majd kicsit gyorsabban növekedni.

Így van, hiszen a növekedést megelőzi a stagnálás, a visszaesés. Ilyen „bonyolult” gondolatmenetekkel azonban, például hogy mi lesz két év múlva, mi lesz négy év múlva, mekkora lehet a növekedési ütem az évtized egészében, nem lehet előjönni ebben a – mindig csak a következő percre koncentrált - rövid távú gondolkodás által uralt magyar közéletben. Van ugyan néhány közgazdász, aki jól vagy rosszul megpróbál ezekről a dolgokról vitatkozni, modelleket cserélni, de a politikusokat mindez hidegen hagyja. És miután a gazdaságban teljesítményhiány van, ezért az álmogyártást csak állandó adóemelésekkel, a közterhek emelésével lehet tovább finanszírozni. Tehát az álmogyártást be kell fejezni. Hiszen ha az

állam többet von el, többet oszt vissza, a beruházási ütem csökken, ennek következtében a növekedés lelassul, de még nem annyira, hogy a kormány felhagyjon az álmogyártással. Aztán jön a következő kormány, amely ugyanott folytatja, ahol az előző abbahagyta, pedig ez nem kényszerpálya, lehetne másképp is csinálni. De mivel a politikusok sosem az érdemi dolgokról beszélnek, ezért nem tudnak elemi konszenzust kialakítani. Az ellenzék pedig, amely – teljesen irracionális módon – nálunk nem hajlandó szembenézni azzal a ténnyel, hogy leendő kormánypártként a gazdaság állapota és perspektívái számára ugyanolyan fontosak, mint éppen kormányon lévő ellenfelei számára, hallgat, amikor néhány ember bizonyos kellemetlen igazságokról, elkerülhetetlen reformokról beszél.

Mint például Bokros Lajos, aki 130 pontban leírta, mit kellene tenni egy viszonylag igazságosabb adóreform érdekében. Tézisei azonban a politika szférájában majdhogynem visszhangtalanok maradtak. Néhány közgazdász ugyan kifejti álláspontját, de nem vettem észre, hogy kialakult volna politikai diskurzus. Vajon miért nem? Mert kellemetlen dolgokat mondott ki?

Egyrészt mert kellemetlen dolgokat mondott, másrészt mert nincs válság. Mint amikor fájdalomcsillapítót veszünk be, ahelyett, hogy gyógykezeltetnénk magunkat. Tudjuk, hogy egy rossz fogtól szívbetegséget is lehet kapni és abba bele lehet halni. De milyen utálatos dolog beülni egy fogorvosi székbe, még fizetni is kell érte, inkább megiszunk egy whiskyt, és azt hisszük, a dolgot megoldottuk.

Valami ilyesmi történik a magyar közbeszédben: ami kellemetlen, arról inkább hallgatunk, például hogy talán a jóléti funkciókkal is összefügg az állam túlterjeszkedése. Ez kellemetlen, mert mindenki abban bíz, hogy ha jószívűnek mutatkozik, kedves lesz és ígéretet abban a rövid időben, ami még számára hátra van, akkor az emberek is szeretettel néznek majd vissza rá, és nem zavarják el a következő választáson. Ez borzasztó, mert ettől van a baj. Senki nem mer szembenézni a valósággal, azzal, hogy a magyar gazdaság nem átmeneti, hanem tartós lassulási pályán áll, és ezen nem lehet ráolvasással segíteni. Az a politika vezetett ide, az elmúlt hat év politikája, amely nem foglalkozott távlatosabb kérdésekkel, mert azok népszerűtlen lépésekkel jártak volna.

A GKI Gazdaságkutató legutóbbi elemzésében is olvasható, hogy Magyarországon úgyszólván szalonképtelen dolog megszorításról, takarékoságról beszélni, ezért mindenki csak osztogatni vagy adni szeretne, mert akkor jó színben tüntetheti fel magát, és ez mind a kormányoldalra, mind az ellenzékre igaz. Ezért lettem volna kíváncsi rá, ha decemberben valóban új költségvetést kellett volna összehozni, mit ajánlott volna az ellenzék?

Szörnyű nagy baj, hogy ezt nem lehetett kipróbálni. Én ezt nemcsak közgazdászként és állampolgárként nem értem, de politikai taktikaként sem tudom megmagyarázni. Miért nem fogta szaván a kormány az ellenzékét, amikor az följajánlotta, hogy új költségvetést készít? Akkor fehéren-feketén kiderült volna, hogyan képzei Áder János, Varga Mihály, vagy Herényi Károly az állami kiadások visszafogását, azután, hogy alig egy héttel korábban még harminc százalékos kiadásnövelésre szólítottak fel.

Persze csak akkor lett volna értelme az ellenzéki közreműködésnek, ha elfogadják az államháztartás módosított, 4,6 százalékos, GDP arányos hiányát. Hiszen a kormány számára ez lett a „kályha”, ahonnan el kellett indulni.

Szerintem még az is hasznos lett volna, ha együtt összeadják az ellenzék által javasolt számokat, hiszen akkor szembesülniük kellett volna a javasolataikból következő 8-9 százalékos államháztartási hiánnyal. Ez talán elgondolkoztatta volna őket, és a kormánypártok részéről megnyilvánuló nagy újraelosztási nyomás kezelésében is segített volna. Az alkalom azonban elszállt, és vele talán az utolsó esély, hogy bizonyos alapkérdésekben megegyezve, irányokban, fazonokban egyetértve, olyan pályára állítsák a magyar intézmények átalakítását, ami túlmutat egy választási cikluson. Pedig az államháztartás állapota hat a kamatra, megmutatkozik a beruházások elmaradásában, az exportbevétel csökkenésében, és nagyon hamar a fizetési mérleg hiányában. Tehát lépni kellene, de sehol sem látni az erre való eltökéltséget.

Úgy gondolja, a hatalom megtartása illetve a megszerzése a magyar politikában – szemben mondjuk a némettel, ahol szintén nem repeszték a boldogságtól, amikor kormány és ellenzék együtt eldöntötte, hogy visszavesznek a közkiadásokból - előbbre való, mint az ország hosszú távú érdekeinek érvényesítése?

Pedig megtanulhattuk volna már, hogy a választópolgárok nem csecsemők, és nem javíthatatlan alkoholisták, bármit hajlandók elfogadni, amiről tudják, hogy hosszabb távon jó nekik. És azután majd döntenek arról is, hogy - legalább egy időre - melyik politikai pártnak vagy koalíciónak adják meg az esélyt. De aki meggyőzőbb akar lenni a másikinál, annak valami minimálisan hihető szöveggel kell előállnia. Az nem jöhet elő azzal, hogy ha megválasztják, akkor bevezeti az abszolút kommunizmust, már csak azért sem, mert azt már megpróbálták, és nem sikerült. És azzal sem érdemes előjönni, hogy holnapra Svájcot vagy Svédországot teremtenek itt, a Kárpát-medencében, szóval valami hihető, a mindennapi tapasztalattal összhangban álló vízióval kell előrukkolni, és aztán lehet vetélkedni.

De sajnos mi három éve nem tudunk elszakadni egy egészen szélsőséges választási hadjárat hangütésétől, amely során a másikat feltétlenül le kell járatni, feltétlenül kétségbe kell vonni a másik tisztességét, jó szándékát, és ezért nem tudunk olyan vitát sem folytatni, amire pedig most a leginkább szükség lenne. Például arról, van-e szocialista, konzervatív vagy liberális szennyvízelvezetési politika. Baromi sok pénzbe fog kerülni, de nem beszélünk róla, pedig az Európai Unió nagyon hamar rá fog minket erre kényszeríteni. Egyébként önérdekünk lenne, de ők kényszerítenek majd rá, hogy szembenézzünk vele, és Magyarországnak a következő öt-hat évben ez már súlyos problémája lesz, a 20 éves haladék ellenére is. És akkor majd kiderül, mennyire lényegtelen, ki mit gondol Rákosiról meg Kádárról. Az teljesen mindegy abból a szempontból, hogy a szennyvízzel foglalkozni kellene.

Nyilván ugyanez a helyzet a hulladéklerakókkal is.

Így van, és a közbiztonsággal meg a szegénységgel meg sok más fontos problémával... Azt hiszem, hogy ezekről az ügyekről meg lehetne egyezni anélkül, hogy összekevernénk a politikai erőket. Mert mindig az az érzésem, és ezt mondják is egyébként privát beszélgetésben a teljes politikai spektrumban, ha most elkezdenénk ezekről a dolgokról beszélni, akkor magasra csapna az elégedetlenség, és visszajönne az ellenzék.

Tipikus példa az egészségügy. Az egészségügy reformjához minden kormány hozzáfektett, aztán az első komoly bajok, az ellenzéki megnyilatkozások nyomán előállt ellenállás után visszalépett.

Azt hiszem, hogy az egészségügy tipikus területe annak, ahol a közbeszéd és a valóság igen messze van egymástól.

Itt egy szörnyűséges feudál-szocialista rendszer működik, ahol viszonylag kevés számú haszonélvező van, amit szocializmusból ismert egyenlődsdi-ideológiával lepleznek. Eközben mindenki tudja, aki ismeri a statisztikákat, milyen riasztóan romlik a magyar lakosság egészségi állapota. Pedig az egészség ráadásul gazdasági tényező is. Épp most olvastam a World Development című lapban arról, milyen óriási szerepe van egészségügynek a gazdasági növekedésben. Ha nem születik abban közmegegyezés a nagy erők között, hogy körülbelül mit kell csinálni, milyen irányba kell majd menni, akkor teljesen reménytelen bármiféle szakmai koncepcióval előjönni. Mert mire az elkezdene működni, addigra jön a kormányváltás, a minisztercsere, és az egész aktualitását veszti. Ezért – hiszen ezt mindenki tudja – nyugodtan lehet mindenféle szakmailag végiggondolatlan, de politikailag jól hangzó érvvel operálni. Ez egy játszma része, és nincs nagyobb jelentősége, mint amikor a Rigolettó című operában beledöfik a gyönyörű kisasszonyba a tört, és ő tovább énekl a zsákban az áriát. Senki sem gondolja, hogy valóban vérét ontja az énekesnő, és halva marad a színen, de mivel ez is a darab része, így a közönség tapsol a végén.